

Kreosot cum Heroin – sin tids dundermedicin

Kreosot – ett eget slag av vidbränd olja – isolerades 1832 ur boktjära av den tyske kemisten Reichenbach. Den tidiga beredningsmetoden beskrevs som lång och besvärlig.

Med den industriella utvecklingen kom källan för kreosoten att bli en biprodukt från koksframställning där råprodukten innehöll hundtrats olika ämnen. Blandningen blev ett av våra mest använda bekämpningsmedel. Den vidbrända oljan och fraktioner ur den kom tidigt att börja användas även i medicinska sammanhang. Vad man i dag betraktar som ofullständigt processad Creosolum, som utgörs av en blandning av olika fenoler, huvudsakligen guajacol och kreosol, finns från 1845 upptagen i den svenska Farmakopéén (Ed VI).

I 1946 års farmakopé (Ed XI) definieras råvaran som en vid destillation av stenkolstjära erhållen produkt huvudsakligen bestående av isomera kreosoler.

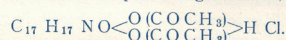
KREOSOTENS ANVÄNDNING som läkemedel kommer dels ur dess analogi med andra vidbrända ämnen, dels från dess egenskap att koagulera äggvita. Tidig invärtes användning var som medel mot kräkningar, sjuksjuka, diabetes, neuralgier, hysteri, lungsjukdomar, magbesvär, och utvärtes vid blödningar, maligna sår, exem och lupus.

Två franska läkare, Bouchard och Gimbert, införde kreosotterapi vid fall av kronisk lungtuberkulos. Kreosotpreparat användes också vid septiska tarminfektioner samt att stoppa in ihålliga tänder. Tugga beck har urgamla anor

Heroinum hydrochloricum.

(Salzsaure Morphindiessigsäureester).

inom folkmedicinen. I Sverige kokades beck av den fina dalbrända furutjärnen. Becktuggande var tandstärkande och hälsosamt för hals och bröst!

KRING SEKELSKIFTET 1900 tas två preparat *Kreosotal* (kreosolkarbonat) och *Duotal* (guajacolkarbonat) upp som farmaceutiska specialiteter i Pharmaceutische Produkte der Farbenfabriken vorm *Freidrich Bayer & CO*, Eberfeld. Medlen är avsedda för behandling av lung- och tuberkulösa sjukdomar. Den vetenskapliga dokumentationen var omfattande och representeras bl a av en artikel av Seifert i *Lancet* 1899. Den beprövade erfarenheten kring kreosot när nu vetenskaplig status.

EFTER FRIEDRICH SERTÜRNES upptäckt av morfin och dess introduktion som läkemedel 1817, startade framväxten av syntetiska opiater. I den ovan nämnda produktlistan från Bayer beskrivs ytterligare ett medel för behandling av tuberkulos och rethosta, nämligen diacetylmorfin (heroin) som syntetiserats i London år 1874 av Alder Wright.

Vid denna tid uppfattades heroin som lika aktivt som morfin men ansågs först inte vara beroendeframkallande. In på 1920-talet dök en annan halvsyntetisk opiat upp, Hydrokodon, som synteti-

serats genom reduktion av kodein av Carl Mannich och Helene Löwenheim i Frankfurt. Vid introduktionen ansågs hydrokodon vara starkare än kodein men 10 ggr svagare än morfin. Substansen skulle dock visa sig bli ett av de värre läkemedlen där bruk över tid utvecklades till missbruk. Den vetenskapliga statusen kring opiaterna kom att omprövas av den beprövade erfarenheten.

ÅR 1926 LANSERADE Pharmacia preparatet *Kreosan simplex* som medel mot bronkit och tuberkulos. Enligt samtida praxis för hostmediciner kom kreosoten att kombineras med olika opiater allt efter gällande regelverk (narkotikaförordningar) och marknadstrender. Under 60 år fram till 1986 lanseras kreosotbaserade beredningar av varierande komposition.

I sortimentet ingick *Kreosan cum Diacetylmorfin* (aktiva tillsatser; heroin, kodein och aconitin), *Kreosan utan Diacetylmorfin* (aktiva tillsatser; kodein och aconitin), *Kreosan Novum* (aktiva tillsatser; hydrokodon och aconitin) samt *Kreosan simplex*, som opportunistiskt kom att marknadsfördes som *Fritt från narkotika*. Heroinvarianten avregistrerades i januari 1955 medan den som innehöll hydrokodon fick hänga med till januari 1986.

KREOSOT- OCH HEROININNEHÅLLANDE hostmediciner har genom åren genomgått ett antal omvärderingar och är i dag ett minne blott. De exemplifierar att begäppen beprövad erfarenhet och vetenskap bör åsättas ett bäst föredatum.

En reminiscens av *Spiritus Creosoti* återfinns vi i dag i de rökta whiskysorterna, bäst företrädd av Bruichladdich's Ochdamh-mör, *the world's most heavily peated whisky*. **KB**

AV BJÖRN LINDEKE,
professor emeritus, läkemedelskemi,
Uppsala universitet, ledamot i
Svenska kemisamfundets
kemihistoriska nämnd